

Examen HAVO
2018

tijdvak 2
maandag 18 juni
13.30 - 16.30 uur

economie

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 28 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 57 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

Brabantse nachten zijn lang ...

Voetbalvereniging Z8G uit de Brabantse Kempen viert binnenkort haar 60-jarig jubileum. De feestcommissie is van plan een spectaculaire Brabantse Avond te organiseren met een optreden van Guus Meeuwis als hoofdact. De locatie hiervoor is het sportpark en de naastgelegen weilanden die worden gehuurd. De penningmeester heeft een inschatting gemaakt van de opbrengsten en kosten (zie bron 1).

- 2p 1 Geef een voorbeeld van vaste (constante) kosten van de Brabantse Avond en licht toe waarom deze kosten constant zijn.

Tijdens een vergadering van de feestcommissie wordt er gediscussieerd over de prijs van het toegangskaartje.

- De voorzitter:
“Mijn voorstel is om iedereen die lid is van onze vereniging een korting te geven op het toegangskaartje.”
- De secretaris:
“Ik stel voor de prijs vast te stellen op € 25, dan is er sprake van een *break-even* situatie.”
- De locatiebeheerder:
“Maar dan hebben we een capaciteitsprobleem. Ik stel voor de prijs zodanig vast te stellen dat de Brabantse Avond wordt uitverkocht, zonder vraagoverschot.”
- De penningmeester:
“Ik stel voor de winst te maximaliseren. Maar dan wordt de capaciteit van de locatie maar voor 87,5% benut.”

Gebruik de uitspraak van de voorzitter.

- 2p 2 Geef twee voorwaarden waaraan moet zijn voldaan om, zoals in het voorstel van de voorzitter, prijsdiscriminatie te kunnen toepassen.

Gebruik de uitspraak van de secretaris en bron 1.

- 2p 3 Toon aan met een berekening dat de verwachte totale constante kosten van de Brabantse Avond € 123.750 bedragen.

Gebruik bron 1.

- 2p 4 Bereken de winst van de Brabantse avond bij het voorstel van de locatiebeheerder.

Gebruik bron 1.

- 2p 5 Toon aan met een berekening dat de locatie bij het voorstel van de penningmeester maar voor 87,5% wordt benut.

De voorzitter: “Wij hebben te maken met een tegenvaller. De verwachte vraag naar onze toegangskaartjes is bepaald vóórdat de datum van de finale van het Europees Kampioenschap (EK) voetbal bekend werd.”
De voorzitter vervolgt zijn betoog.

Gebruik bron 1.

- 3p 6 Maak van het verdere betoog van de voorzitter een economisch juiste redenering.

“Nu blijkt dat de finale van het EK voetbal samenvalt met de Brabantse Avond zal de ...(1)... voor de Brabantse Avond afnemen omdat de EK-finale een ...(2)... goed is van onze Brabantse Avond. We moeten de vraagvergelijking dus aanpassen naar ...(3).... Dat betekent dat bij elke prijs het ...(4)... surplus zal afnemen.”

Kies uit:

bij (1) betalingsbereidheid / inkomenselasticiteit

bij (2) complementair / inferieur / substitutie

bij (3) $Q_v = -150P + 11.000$ / $Q_v = -150P + 13.000$

bij (4) consumenten- / producenten- / totale

Opgave 2

Het Britse pond crasht

uit een Nederlandse krant, 24 juni 2016:

De Britse bevolking sprak zich gisteren tijdens het referendum uit voor een vertrek uit de Europese Unie (EU). Deze aankondiging van de Brexit leidde tot een koersdaling van het Britse pond als gevolg van het gedrag van beleggers. Verder heeft een aantal banken aangekondigd hun hoofdvestiging van Londen naar het Europese vasteland te gaan verplaatsen.

De koersdaling van het Britse pond ten opzichte van de euro en de dollar heeft gevolgen voor de internationale handel van Groot-Brittannië (GB). Er wordt bijvoorbeeld verwacht dat meer buitenlandse toeristen een weekend naar Londen zullen boeken. Daarnaast wordt verwacht dat de concurrentiepositie van onder meer Nederlandse agrariërs zal verslechteren, terwijl de concurrentiepositie van Britse agrariërs zal verbeteren. De koersdaling kan ook gevolgen hebben voor de inflatie in GB, die waarschijnlijk zal toenemen.

- 2p 7 Leg uit dat door het gedrag van beleggers de Brexit kan leiden tot een koersdaling van het Britse pond.

Op basis van het krantenbericht kunnen drie mogelijke gevolgen van de Brexit worden verwacht:

- 1 Hoofdvestigingen van banken vertrekken uit Londen.
- 2 Meer buitenlandse toeristen komen naar Londen.
- 3 Export van Britse agrarische producten stijgt.

Deze activiteiten worden geregistreerd op de betalingsbalans.

- 3p 8 Geef aan voor elk van bovenstaande gevolgen:
- of deze dan op de lopende rekening (LR) of op de kapitaalrekening (KR) van de betalingsbalans van GB wordt geregistreerd en
 - of het inkomsten of uitgaven betreft.

Een toerist uit Nederland en een toerist uit de Verenigde Staten (VS) zijn voor een stedentrip in Londen. Beiden wisselen op 24 juni 2016, na de uitslag van het referendum, hun eigen valuta om in Britse ponden.

Gebruik bron 1.

- 2p 9 Toon aan met een berekening dat de toerist uit de VS het meeste financiële voordeel heeft van de koersdaling van het Britse pond.

Volgens het krantenartikel zal door de koersdaling van het Britse pond de concurrentiepositie van Nederlandse agrariërs verslechteren.

- 2p 10 Leg uit op welke twee manieren dat gebeurt.

- 2p **11** Leg uit dat een koersdaling van het Britse pond kan leiden tot (een toename van de) inflatie in GB.

De *Bank of England* (de Britse Centrale Bank) heeft naar aanleiding van de Brexit de prognoses van de Britse economische groei bijgesteld. De president van de *Bank of England* doet de volgende uitspraak: “Het rentetarief wordt verlaagd van 0,5% naar 0,25%, waardoor de economische groei zich zal herstellen.”

- 2p **12** Leg uit op welke twee manieren een renteverlaging kan bijdragen aan herstel van de economische groei.

Opgave 3

Zorgeloos kiezen?

Met de komst van de Zorgverzekeringswet (2006) is elke Nederlander wettelijk verplicht een basisverzekering af te sluiten bij een zorgverzekeraar. Elke zorgverzekeraar heeft een acceptatieplicht en mag dus niemand weigeren. De basisverzekering is verplicht gesteld om te voorkomen dat er averechtse selectie optreedt. Averechtse selectie kan ertoe leiden dat de premies gaan stijgen. Verder regelt de wet dat iedere verzekerde een eigen risico heeft, om *moral hazard* te beperken. Dit verplichte eigen risico kent een minimumbedrag, maar de verzekerde kan dit eigen risico wel verhogen in ruil voor een lagere premie.

2p 13! Leg uit dat averechtse selectie tot een stijging van de premies kan leiden.

1p 14! Leg uit dat een eigen risico *moral hazard* kan beperken.

Bij zorgverzekeraar Personis is de hoogte van de maandpremie van de basisverzekering afhankelijk van twee factoren, namelijk:

- de gekozen polis (zie bron 1A)
- het gekozen eigen risico (zie bron 1B)

Gebruik bron 1A.

2p 15! Verklaar dat de zorgverzekeraar de Zilverpolis goedkoper kan aanbieden dan de Platinapolis.

Gebruik bron 1B.

2p 16! Leg uit dat de keuzemogelijkheid voor een verhoogd eigen risico een manier is om asymmetrische informatie te beperken.

Karin van Lier heeft afgelopen jaar bij zorgverzekeraar Personis een Platinapolis met het minimale eigen risico afgesloten (zie bron 2). Voor het komende jaar wil ze op haar jaarpremie besparen en is daarom bereid te veranderen van polis en van eigen risico. Het komende jaar:

- vindt ze het niet meer noodzakelijk terecht te kunnen bij een zorgverlener in de buurt, maar wil ze wel graag haar medicijnen kunnen ophalen bij de plaatselijke apotheek.
- heeft zij voldoende spaargeld om onverwachte zorgkosten op te vangen zodat ze kan kiezen voor het maximale eigen risico.

Gebruik bovenstaande tekst en bron 1A, 1B en 2.

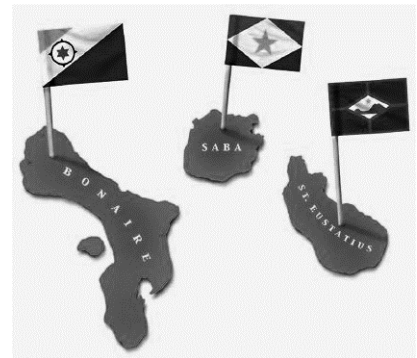
2p 17! Bereken of het bedrag dat Karin maximaal aan jaarpremie kan besparen, hoger of lager is dan de extra benodigde hoeveelheid spaargeld.

Opgave 4

Eilanden van verschil

Bonaire, Sint Eustatius en Saba (de BES-eilanden) zijn sinds 2010 bijzondere gemeentes van Nederland. Deze BES-eilanden hebben gezamenlijk circa 24.000 inwoners.

Nuestra en Mateo, twee havoleerlingen van het Bonairecollege, onderzoeken of er verschillen in inkomensverdeling bestaan tussen de eilanden onderling en tussen de eilanden als geheel en 'Europees' Nederland. Op internet vinden Nuestra en Mateo de volgende gegevens:

Nuestra en Mateo de volgende gegevens:

- een tabel met de secundaire-inkomensverhouding op Bonaire, Saba, St. Eustatius en 'Europees' Nederland (zie bron 1)
- een Lorenzcurve van de secundaire-inkomensverdeling op Saba (zie bron 2)
- een tabel met de secundaire-inkomensverdeling op Bonaire, Saba en St. Eustatius (zie bron 3)
- een diagram met de verdeling van de huishoudens over de BES-eilanden (zie bron 4)

- 2p 18 Maak de onderstaande tekst economisch correct. Inkomens die in een land worden verdiend met het ter beschikking stellen van productiefactoren worden ... (1) ... genoemd. Een voorbeeld daarvan is ... (2) De optelsom van al deze inkomens vormt het bruto binnenlands product van een land, berekend via de ... (3) ... methode.

Kies uit:

- bij (1) overdrachtsinkomens / primaire inkomens / secundaire inkomens
bij (2) rente / subsidie / uitkering
bij (3) objectieve / subjectieve

Gebruik bron 3.

- 2p 19 Toon aan met een berekening dat de secundaire-inkomensverhouding van St. Eustatius 1 : 10,8 is.

Gebruik bron 1 en 3.

- 2p 20 Bereken het coördinaat van punt A in bron 2.

Gebruik bron 1 en 2.

- 2p 21 Zal de Lorenzcurve van de secundaire-inkomensverdeling van Bonaire links of rechts van de Lorenzcurve van Saba liggen? Licht je keuze toe.

Nuestra en Mateo willen het verschil in de secundaire-inkomensverhouding tussen de BES-eilanden gezamenlijk en 'Europees' Nederland bepalen. De secundaire-inkomensverhouding van 'Europees' Nederland hebben ze gevonden op internet. Deze is 1 : 6,7 (zie bron 1), die van de BES-eilanden gezamenlijk moeten ze nog uitrekenen. Mateo: "We gaan er daarbij van uit dat het inkomen per hoofd van de bevolking van de BES-eilanden gelijk is en de huishoudens even groot zijn."

Gebruik bovenstaande tekst en bron 1 en 4.

- 2p **22** Bereken de secundaire-inkomensverhouding van de BES-eilanden gezamenlijk.

Nuestra en Mateo schrijven in hun profielwerkstuk als conclusie: "De verdeling van het secundaire inkomen op de BES-eilanden is schever dan die in 'Europees' Nederland door het verschil in belastingstelsels. 'Europees' Nederland heeft een progressief belastingstelsel, terwijl de BES-eilanden een proportioneel belastingstelsel hebben voor inkomens tot ruim een kwart miljoen US dollar."

- 2p **23** Leg de bovenstaande conclusie van Nuestra en Mateo uit. Betrek in je uitleg beide belastingstelsels.

Opgave 5

Prijzenoorlog

uit een krant, februari 2017:

Er is een parkeertarievenoorlog uitgebroken tussen de twee parkeergelegenheden bij vliegveld Aeroport. Vorige week opende prijsvechter Budget Parking (BP) de slagbomen van haar gloednieuwe parkeergelegenheid, een kilometer verwijderd van het vliegveld. Nog geen week later heeft BP haar parkeertarieven al verlaagd. Victor Valet, eigenaar van BP: "Bij ons leidt een prijsverlaging tot meer omzet. Onze parkeergelegenheid ligt iets verder van het vliegveld af dan die van onze concurrent Central Parking (CP), maar de consument let bij parkeren uitsluitend op de prijs en zal daarom massaal kiezen voor BP. En massa is kassa. Acht uur parkeren is bij BP bijna 80% goedkoper dan bij CP." De woordvoerder van CP kondigt aan dat CP zal reageren met een tariefsverlaging.

- 2p **24** Is er na toetreding van BP op de parkeermarkt rondom het vliegveld Aeroport sprake van monopolistische concurrentie of van oligopolie? Licht je keuze toe.
- 2p **25** Zien consumenten, volgens Victor Valet, parkeren bij vliegveld Aeroport als een homogeen goed of als een heterogeen goed? Licht je keuze toe.
- 2p **26** Gaat Victor Valet uit van een prijselastische of prijsinelastische vraag naar parkeren bij hun parkeergelegenheid? Licht je keuze toe.

Gebruik bron 1.

- 2p **27** Toon aan met een berekening dat acht uur parkeren bij BP inderdaad bijna 80% goedkoper is dan bij CP.

Op de lokale omroep wordt een econoom geïnterviewd over de werking van de prijzenoorlog.

– De econoom:

"Stel dat BP en CP de tariefsverlaging nog niet hebben ingevoerd en voor de eenmalige en gelijktijdige beslissing staan: wel of geen tariefsverlaging. Deze situatie heb ik in een schema gezet (bron 2) en zoals u ziet"

– De interviewer:

"Ja, ik zie het al. Er is hier sprake van een gevangenendilemma"

Gebruik bron 2.

- 2p **28** Heeft de interviewer gelijk met zijn uitspraak over het gevangenendilemma? Licht je keuze toe.

Bijlage HAVO
2018

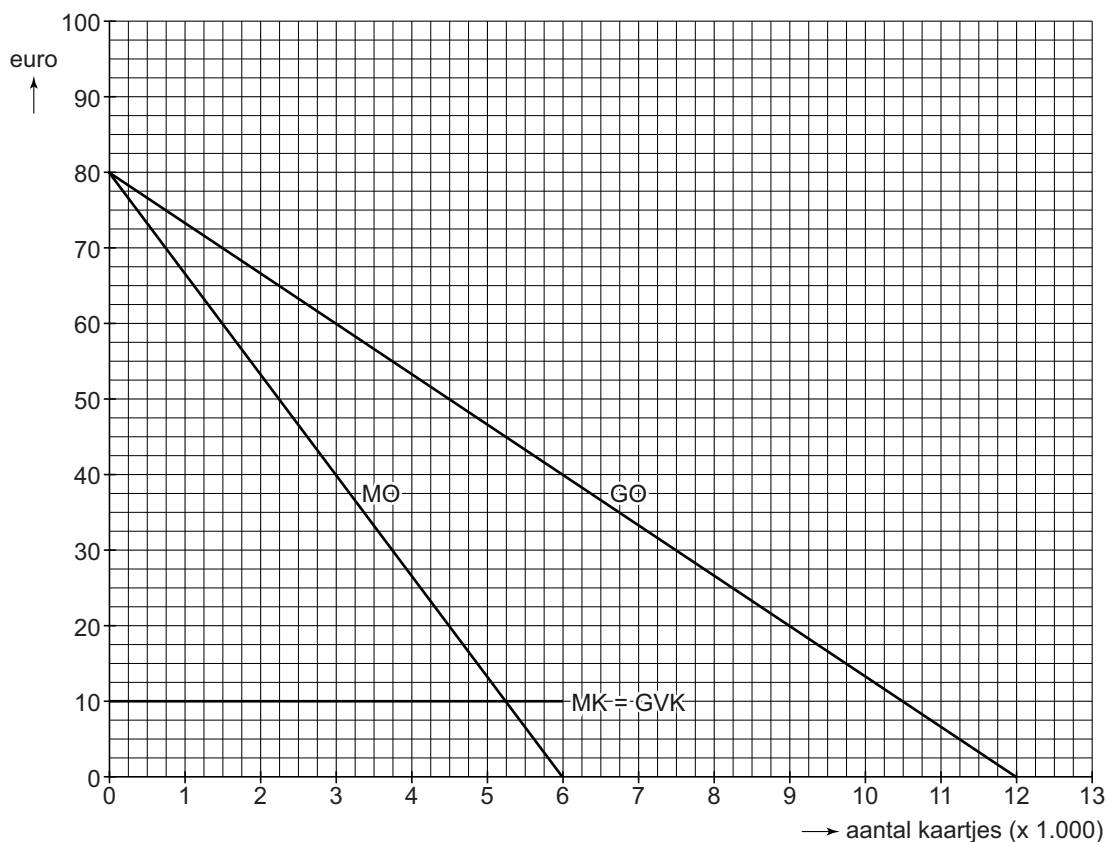
tijdvak 2

economie

Bronnenboekje

Opgave 1

bron 1 verwachte opbrengsten en kosten van de Brabantse Avond

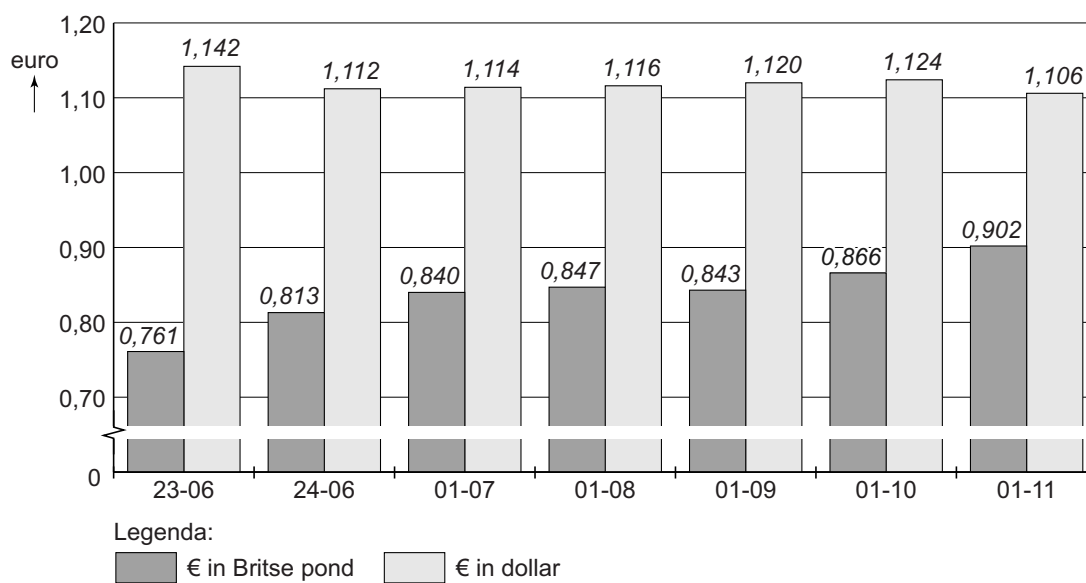

Hierbij geldt:

verwachte vraag naar kaartjes	$Q_v = -150P + 12.000$
capaciteit locatie	6.000 bezoekers
verwachte totale kosten	$TK = 10Q + 123.750$
	<p>P = prijs van een kaartje in euro's GO = gemiddelde opbrengst per kaartje Q = aantal kaartjes MO = marginale opbrengst MK = marginale kosten GVK = gemiddelde variabele kosten</p>

Opgave 2

bron 1 koers euro in Britse pond en in Amerikaanse dollar

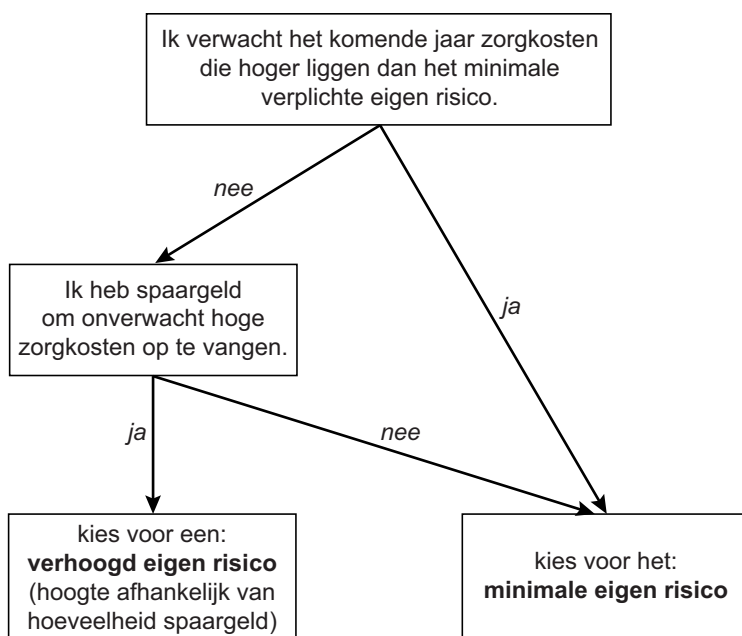
Opgave 3

zorgpolissen basisverzekering aangeboden door Personis

bron 1A Welke zorgpolis kunt u het beste kiezen?

	Platinapolis	Goudpolis	Zilverpolis
Ik wil altijd zelf mijn zorgverlener kunnen kiezen.	ja	nee	nee
Ik wil altijd bij een zorgverlener in de buurt terecht kunnen.	ja	nee	nee
Ik haal het liefst mijn medicijnen bij een apotheek in de buurt.	ja	ja	nee

bron 1B Welk eigen risico kunt u het beste kiezen?

bron 2 maandpremies van de drie zorgpolissen voor de basisverzekering van Personis

eigen risico per jaar	Platinapolis	Goudpolis	Zilverpolis
€ 375 (minimum)	€ 120	€ 105	€ 85
€ 475	€ 111	€ 97	€ 82
€ 575	€ 102	€ 90	€ 79
€ 675	€ 98	€ 85	€ 76
€ 775	€ 92	€ 80	€ 73
€ 875	€ 87	€ 75	€ 66

Opgave 4

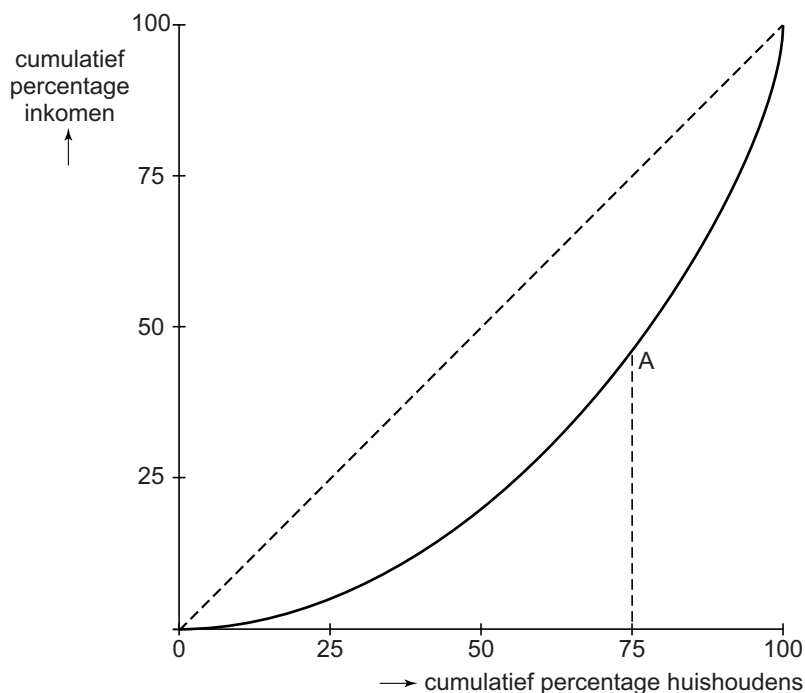
bron 1 secundaire-inkomensverhouding* in de BES-eilanden en in 'Europees' Nederland (2011)

	inkomensverhouding 1 ^e kwartiel ten opzichte van 4 ^e kwartiel **
'Europees' Nederland	1 : 6,7
Bonaire	1 : 9,1
Saba	1 : 9,8
St. Eustatius	1 : 10,8
BES-eilanden	1 : ...

* Onder 'secundaire-inkomensverhouding' wordt hier verstaan de inkomensverhouding van het 1e ten opzichte van het 4e kwartiel

** De huishoudens zijn ingedeeld in vier kwartielen. Eén kwartiel is een groep van 25%.

bron 2 secundaire-inkomensverdeling op Saba (2011)

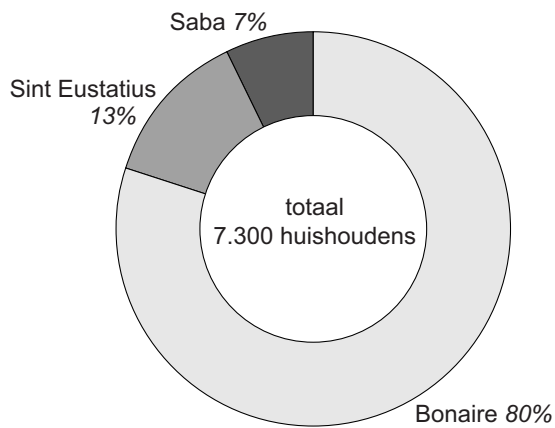

bron 3 secundaire-inkomensverdeling op Bonaire, St. Eustatius en Saba (2011)

	kwartiel* 1	kwartiel 1 en 2	kwartiel 1, 2 en 3	kwartiel 1, 2, 3 en 4
Bonaire	6,0%	20,4%	45,6%	100%
St. Eustatius	5,1%	19,2%	44,8%	100%
Saba	5,5%	100%

* De huishoudens zijn ingedeeld in vier kwartielen. Een kwartiel is een groep van 25%.

bron 4 verdeling van de huishoudens over de BES-eilanden

Opgave 5

bron 1 tariefstelling Budget Parking (BP) en Central Parking (CP)

parkeertarieven	
BP	CP
– 20 minuten of een gedeelte hiervan € 1,50;	– 20 minuten of een gedeelte hiervan € 2;
– maximale dagtarief € 10	– maximale dagtarief € 50

bron 2 matrix op basis van de winstveranderingen

		CP	
		tarief verlagen	tarief handhaven
BP	tarief verlagen	+5% ; +5%	+10% ; -8%
	tarief handhaven	-8% ; +10%	0% ; 0%

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Algemene regel 3.6 is ook van toepassing als gevraagd wordt een gegeven antwoord toe te lichten, te beschrijven en dergelijke.

Opgave 1

1 maximumscore 2

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn:

- huur weilanden / podium / tent
gage Guus Meeuwis 1
- deze kosten zijn onafhankelijk van het aantal verkochte
toegangkaartjes 1

2 maximumscore 2

- Er is sprake van gescheiden deelmarkten (want het lidmaatschap van
de vereniging moet kunnen worden aangetoond) 1
- De (goedkopere) kaartjes kunnen niet worden doorverkocht aan niet-
leden 1

3 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- bij $P = € 25$ geldt $GO = GTK$
 $GTK = GVK + GCK$
 $€ 25 = € 10 + GCK$
 $GCK = € 15$ 1
- bij $P = € 25$ geldt $Q_v = 8.250$
 $TCK = € 15 \times 8.250 = € 123.750$ 1

4 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- bij $Q = 6.000$ geldt $(6.000 = -150P + 12.000 \rightarrow) P = € 40$ 1
- $TW = TO - TK$
 $TO = € 40 \times 6.000 = € 240.000$
 $TK = (€ 10 \times 6.000) + € 123.750 = € 183.750$
 $TW = € 56.250$ 1

5 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

aantal verkochte kaartjes bij $MO = MK$ (maximale totale winst):

5.250 (aflezen)

huidige capaciteit van de locatie: 6.000

bezettingsgraad is $\frac{5.250}{6.000} \times 100\% = 87,5\%$

Vraag	Antwoord	Scores
6	maximumscore 3	
	bij (1) betalingsbereidheid	
	bij (2) substitutie	
	bij (3) $Q_v = -150P + 11.000$	
	bij (4) totale	
	indien vier juist	3
	indien drie juist	2
	indien twee juist	1
	indien minder dan twee juist	0

Opgave 2

7	maximumscore 2	
	Een voorbeeld van een juiste uitleg is:	
	• Beleggers verwachten dat de Brexit slecht is voor de Britse economie en dus voor hun beleggingen	1
	• Zij kiezen een bestemming voor hun beleggingen buiten GB. Het aanbod van Britse ponden zal (bij gelijkblijvende of afnemende vraag) toenemen (ten opzichte van de euro en de dollar) waardoor de koers van het pond zal dalen	1
8	maximumscore 3	
	• 1 KR en uitgaven	1
	• 2 LR en inkomsten	1
	• 3 LR en inkomsten	1

Opmerking

Deelscores steeds alleen toekennen als beide elementen juist zijn.

Vraag	Antwoord	Scores
9	<p>maximumscore 2</p> <p>Een voorbeeld van een juiste berekening is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • waardestijging euro t.o.v. het Britse pond: $\frac{0,813 - 0,761}{0,761} \times 100\% = 6,8\%$ • 1 dollar wordt $\frac{0,813}{1,112} = 0,73$ Britse pond 1 dollar was $\frac{0,761}{1,142} = 0,67$ Britse pond waardestijging dollar t.o.v. het Britse pond $\frac{0,73 - 0,67}{0,67} \times 100\% = 8,96\%$ de Amerikaanse toerist heeft het meeste voordeel (8,96% > 6,8%) 	<p>1</p> <p>1</p>
	<p><i>Opmerking</i> Voor een andere juiste manier van tussentijds afronden ook scorepunten toekennen.</p>	
10	<p>maximumscore 2</p> <p>Een voorbeeld van een juiste uitleg is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Door de koersdaling van het Britse pond zijn Nederlandse agrarische producten duurder geworden op de Britse markt • Door de koersdaling van het Britse pond zijn Britse agrarische producten goedkoper geworden op de EU-markt / Nederlandse markt / wereldmarkt 	<p>1</p> <p>1</p>
11	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeelden van een juiste uitleg zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Door de koersdaling van het Britse pond kunnen importgoederen voor GB duurder worden • De prijsstijging van importgoederen kan doorwerken in het algemeen prijspeil van GB <p>of</p> <ul style="list-style-type: none"> • Door de koersdaling van het Britse pond kunnen Britse exportgoederen goedkoper worden op de EU-markt / Nederlandse markt / wereldmarkt • De vraag naar Britse exportgoederen kan toenemen en groter worden dan de productiecapaciteit, waardoor de prijzen van deze goederen kunnen stijgen. Deze prijsstijging kan doorwerken in het algemeen prijspeil van GB 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

12 maximumscore 2

Voorbeelden van een juiste uitleg zijn (twee van de drie noemen):

- een verlaging van de rente maakt lenen goedkoper waardoor de bestedingen gestimuleerd worden
- een verlaging van de rente maakt sparen minder aantrekkelijk waardoor de bestedingen gestimuleerd worden
- een verlaging van de rente laat het Britse pond in waarde dalen waardoor de export zal stijgen en de import zal dalen, hetgeen ook kan bijdragen aan de economische groei

Opmerking

Per juiste manier en uitleg 1 scorepunt toekennen.

Opgave 3

13 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- De 'goede' risico's / mensen met een laag risico op zorgkosten zouden zich niet verzekeren omdat zij de premie te hoog vinden / Alleen de 'slechte' risico's / mensen met een hoog risico op zorgkosten zouden zich verzekeren 1
- De premie moet hierdoor (verder) stijgen om de schadelast / hoge kosten te kunnen dekken 1

14 maximumscore 1

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

Verzekerden kunnen zich minder risicovol gaan gedragen, omdat ze het eerste deel van de zorgkosten zelf moeten betalen.

15 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste verklaring is:

Bij de Zilverpolis laat de verzekerde de keuze van zorgverlening en apotheek over aan de zorgverzekeraar, waardoor deze de zorg efficiënter en goedkoper kan inkopen.

16 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- Verzekerden met een lage kans op zorgkosten zullen eerder een verzekering kiezen met een hoog eigen risico / verzekerden met een hoge kans op zorgkosten zullen eerder een verzekering kiezen met een laag eigen risico 1
- zodat de verzekeraar inzicht krijgt in het risicoprofiel van de verzekerden 1

Vraag	Antwoord	Scores
17	maximumscore 2 (Karin kiest voor een Goudpolis met maximaal eigen risico.) Een voorbeeld van een juiste berekening is:	
	• besparing jaarpremie: $(€ 120 - € 75) \times 12 = € 540$	1
	• extra benodigde hoeveelheid spaargeld (€ 875 – € 375 extra benodigde eigen risico): € 500	
	De besparing is dus hoger	1

Opgave 4

18	maximumscore 2 bij (1) primaire inkomens bij (2) rente bij (3) subjectieve	
	indien drie juist	2
	indien twee juist	1
	indien minder dan twee juist	0
19	maximumscore 2 Een voorbeeld van een juiste berekening is: 4 ^e kwartiel: $(100\% - 44,8\%) = 55,2\%$ $\frac{55,2\%}{5,1\%} =$ een verhouding van 1 : 10,8	
20	maximumscore 2 Een voorbeeld van een juiste berekening is:	
	• secundair inkomen van het 4 ^e kwartiel: $5,5 \times 9,8 = 53,9\%$	1
	• coördinaat (75 ; 46,1)	1
21	maximumscore 2 links Een voorbeeld van een juiste toelichting is:	
	• De secundaire-inkomensverhouding van Saba is 1 : 9,1 en de secundaire-inkomensverhouding van Bonaire is 1 : 9,8	1
	• Het inkomen in Bonaire is gelijk verdeeld en de Lorenzcurve van Bonaire ligt dus links van de Lorenzcurve van Saba	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

22 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

$$\frac{(80 \times 9,1) + (13 \times 10,8) + (7 \times 9,8)}{100} = 9,4$$

De secundaire-inkomensverhouding is 1 : 9,4.

Opmerking

Als het ongewogen gemiddelde is berekend, geen scorepunten toekennen.

23 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- Bij een progressief belastingstelsel (zoals in 'Europees' Nederland) geldt voor hogere inkomens een hoger belastingtarief dan voor lagere inkomens, waardoor de secundaire-inkomensverschillen kleiner worden 1
- Bij een proportioneel belastingstelsel (zoals in de BES-eilanden) geldt hetzelfde belastingtarief voor elke hoogte van het inkomen, waardoor de verschillen even groot blijven 1

Opgave 5

24 maximumscore 2

oligopolie

Een voorbeeld van een juiste toelichting is:

Er is sprake van een beperkt aantal (twee) aanbieders.

25 maximumscore 2

homogeen goed

Een voorbeeld van een juiste toelichting is:

Volgens Victor Valet maakt de consument uitsluitend op basis van de prijs een afweging.

26 maximumscore 2

prijselastische vraag

Een voorbeeld van een juiste toelichting is:

- Een prijsverlaging / tariefverlaging leidt volgens Victor Valet tot meer omzet 1
- Hij gaat er kennelijk van uit dat een prijsverlaging / tariefverlaging tot een meer dan evenredige stijging van de afzet leidt 1

Vraag	Antwoord	Scores
27	<p>maximumscore 2</p> <p>Een voorbeeld van een juiste berekening is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tarief BP bij 8 uur: € 10 • tarief CP bij 8 uur: $(3 \times € 2) \times 8 \text{ uur} = € 48$ • verschil: $\frac{€ 10 - € 48}{€ 48} \times 100\% = -79,2\%$ 	<p>1</p> <p>1</p>
28	<p>maximumscore 2</p> <p>De interviewer heeft geen gelijk.</p> <p>Een voorbeeld van een juiste toelichting is:</p> <p>Tarief verlagen is voor beide partijen de dominante strategie en is tevens de optimale uitkomst. Beide partijen krijgen een hogere winst dan bij tarief handhaven dus er is geen sprake van een gevangenendilemma.</p>	

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 25 juni.

economie havo

Centraal examen havo

Tijdvak 2

Correctievoorschrift

Aan de secretarissen van het eindexamen van de scholen voor havo,

Bij het centraal examen economie havo:

Op **pagina 9**, vraag **21**, bij de **eerste deelscore** moet

- De secundaire-inkomensverhouding van Saba is 1 : 9,1 en de secundaire-inkomensverhouding van Bonaire is 1 : 9,8 1

vervangen worden door:

- De secundaire-inkomensverhouding van Saba is 1 : 9,8 en de secundaire-inkomensverhouding van Bonaire is 1 : 9,1 1

Toelichting:

De verhoudingsgetallen voor Saba en Bonaire zijn in het correctievoorschrift verwisseld en komen niet overeen met bron 1 bij deze opgave.

Ik verzoek u dit bericht door te geven aan de correctoren economie havo.

Namens het College voor Toetsen en Examens,

drs. P.J.J. Hendrikse,
voorzitter